

YARATICI MUHASEBE HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMA MIDIR?

● Arş. Gör. Dr. Nermin ÇITAK*

Öz

1980'lerden sonra yaşanan büyük şirket skandalları finansal bilgiye olan güvenin azalmasına, var olan düzenlemelerin gözden geçirilmesine ve bu düzenlemelerde değişiklik yapılmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler, muhasebecilerin ve denetçilerin, işletmelerin finansal durumlarının açıklamasında ne denli önemli bir rol üstlendiklerinin daha net bir şekilde anlaşılmasını da sağlamıştır. Dünyada yaşanan şirket skandallarının çıkış noktası olarak özellikle yaratıcı muhasebe uygulamaları görülmektedir. Yaratıcı muhasebe uygulamaları finansal tablolardaki bilgilerin anlaşılabilir, ihtiyaca uygun, güvenilir, karşılaştırılabilir olmasını engellemektedir. Bu çalışmada yaratıcı muhasebe uygulamalarının, hileli finansal raporlama olup olmadığı konusu ele alınmış ve yaratıcı muhasebe uygulamaları tekniklerinin neler olduğu, ne gibi amaçlar doğrultusunda yapıldığı ve sonuçlarının neler olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

* Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Muhasebe Finansman Anabilim Dalı.

Anahtar Sözcükler: Yaratıcı Muhasebe, Hileli Finansal Raporlama, Kazanç Yönetimi.

Abstract

The big company scandals experienced after the 1980's have caused the trust in financial information to decrease, existing adjustments to be reviewed and for these adjustments to be amended. All these developments have caused the importance of the role the accountants and auditors play on the declaration of the financial positions of corporations to be made more clear. The starting point of the company scandals faced in the world is seen to be especially as creative accounting practices. Creative accounting practices hinder the information on the financial tables to be understandable, fit for requirements, trustworthy and comparable. In this paper the subject of whether creative accounting practices is fraudulent financial reporting has been discussed and what the creative accounting practice techniques are, for which purposes they are used and what are their results are has been sought to be explained.

Key Words: Creative Accounting, Fraudulent Financial Reporting, Earnings Management .

1. GİRİŞ

Enron şirketiyle başlayan ve piyasaları sarsan şirket skandalları Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde yaşanan ve dünyaya yayılan son finansal krizle birlikte yaratıcı muhasebenin rolünü bir kez daha ortaya koymuştur. Özellikle 1980'lerden sonra yaşanan ve günümüze kadar gelen Şirket skandallarının yaşanması, finansal bilgiye olan güvenin azalmasına, var olan düzenlemelerin gözden geçirilmesine ve bu düzenlemelerde değişiklik yapılmasına neden olmuştur. Ancak yapılan tüm düzenlemelere rağmen büyük şirket skandalları gerçekleşmeye devam etmiştir. 2008 yılında ABD'inde başlayan mortgage krizi sonrasında ABD'nin en büyük mevduat bankaları ve finansal kuruluşları (örneğin, Merrill Lynch, Lehman Brothers, Fannie Mae ve Freddie Mac, Washington Mutual) ya ABD hükümeti tarafından el konulmak zorunda kalmış veya diğer banka ya da finansal kuruluşlara değerlerinin çok altında satılmışlardır. Bu durum başta yatırımcıları ve ABD'nin ekonomisini daha sonra da tüm dünyayı olumsuz yönde etkilemiş ayrıca finansal bilgiye olan güvenin bir kez daha zedelenmesine neden olmuştur.

Muhasebe politikalarındaki esneklik ve düzenlemelerdeki eksiklik ve yetersizlikler, finansal tabloların farklı bir şekilde hazırlanması, sunulması ve yorumlanmasına ve dolayısıyla yukarıda açıklanmaya çalışılan şirket skandallarının oluşmasına neden olabilmektedir. Özellikle tepe yönetimi, muhasebe politikalarındaki esnekliklerden yararlanmak suretiyle, işletmelerin istedikleri hedeflere ulaşmasını sağlayabilmektedirler. Yaratıcı muhasebe olarak adlandırılan bu uygulamalar işletmelerin gerçek finansal durumlarını görmede bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısa vadede şirkete ve yatırımcılara önemli kazançlar getirmesi sebebiyle oldukça sık kullanılan yaratıcı muhasebe teknikleri uzun vadede telafisi zor sorunlarla karşılaşılmasına neden olmaktadır. Tepe yönetiminin kasıtlı olarak yapmış olduğu yanlış bildirimler sonucunda dünya üzerinde büyük şirket skandalları gerçekleşmiş ve bu skandallar kamuoyunda büyük yankılar uyandırmıştır.

Enron başta olmak üzere dünyada yaşanan şirket skandallarının çıkış noktası finansal tablolardaki bilgilerin; anlaşılabilir, ihtiyaca uygun, güvenilir ve karşılaştırılabilir olmasını engelleyen yaratıcı muhasebe uygulamalarıdır. Bu çalışmada, doğurduğu sonuç nedeniyle, özünde hile yatan yaratıcı muhasebe uygulamaları hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

2. YARATICI MUHASEBE NEDİR?

Yaratmak “olmayan bir şeyi var etmek”, yaratıcı ise “yaratma yeteneği olan” anlamına gelmektedir (<http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk>, (Erişim Tarihi, 10.3.2009). Yaratmak kavramı muhasebe tekniği açısından ele alınacak olursa, finansal tablolar hazırlanırken, ya olmayan verileri varmış gibi göstermek ya da olan bir veriyi olduğundan farklı göstermek şeklinde ifade edilebilir. Finansal tabloların makyajlanması olarak da adlandırılan yaratıcı muhasebenin her işletme açısından farklı sebepleri olabileceği gibi, aslında hepsinin ortak bir amaç doğrultusunda bu tür yanıltıcı bilgilere başvurduğu da bir gerçektir ¹.

Aslında yaratıcı muhasebe kazanç yönetimi ve gelir düzğünleştirme gibi uygulamaların yanında, manipülasyon ve aldatma gibi finansal tablo kullanıcılarının yanlış yorumlama yapmasına neden olan bir dizi muhasebe uygulamasını içine alan daha genel bir kavramdır. Türkçe’ye “muhasebecilikte el becerisi” şeklinde çevirebileceğimiz “accounting sleight of hand” şeklinde ifade edilen bu kavram “defterleri kaynatma”, “kozmetik raporlama”, “işletmenin vitrinini düzeltmek” gibi yapanın mazeretinin haklı bir nedeni varmış gibi kişiyi yanıltıcı da olsa olumlu düşünmeye iten ve özünde göz boyamaya yarayan bir uygulamadır. Bu uygulamalar daha çok halka açık şirketlerde özellikle karın olduğundan yüksek gösterilmesi şeklinde yapılmaktadır. Özel bir beceri gerektirdiğinden yaratıcı muhasebeyi aynı zamanda sanat olarak

¹ Yaratıcı Muhasebe konusunda daha ayrıntılı bilgi için bakınız: Nermin Çıtak, Hileli Finansal Raporlamada Yaratıcı Muhasebe ve Bir Uygulama, İstanbul 2007.

ifade eden görüşler de vardır. Örneğin defterleri pişirme sanatı (cooking the books), karları hesaplama sanatı (the art of computing its profit), bilanço sunma sanatı (the art of presenting a balance sheet) gibi ifadeler sıklıkla kullanılan ifadelerdir (Stowoly ve Breton, 2000, 44).

Yaratıcı muhasebe ile ilgili olarak insanlara benzeten şu yorum yapılmaktadır.” Hesaplar (finansal tablolar) “temizlendikten” sonra “giydirilmelidirler”. Makyajları yapılabilir, görünüşleri iyileştirilebilir veya finansal bir yüz gerdirme yaptırabilirler. Amortisman yöntemiyle kas geliştirebilirler. (Stowoly ve Breton, 2000, 45).

Yaratıcı muhasebe, ilke ve kuralları, değerlendirme ölçüleri ve uygulamaya yönelik düzenlemelerin eksikliğinden yararlanmak suretiyle muhasebe rakamları üzerinde oynamak finansal tabloların biçimini veya finansal tablolarda yer alan bilgilerin sunuluşunu değiştirerek finansal durumu olduğundan farklı göstermek amacıyla yapılan işlemlerin tümü olarak tanımlanabilir (Saltoğlu, 2003, 108). Yaratıcı muhasebe kavramı zaman zaman hile ve manipülasyon kavramıyla eş anlamlı kullanılsa da yaratıcı muhasebe, muhasebe teknikleri kullanılarak yapılan hileli finansal raporlamayı ifade eder. Manipülasyon daha çok borsada işlem gören hisse senedi fiyatlarını etkilemeye yönelik hileli işlemlerdir. Şüphesiz içinde özellikle kar manipülasyonlarına yönelik yaratıcı muhasebe uygulamaları barındırabilir (Sermaye Piyasası Kurulu, 2003, 2-3).

3. HİLE VE YARATICI MUHASEBE İLİŞKİSİ

Bir işletmede güvenilir finansal tablo hazırlamak, özellikle işletmenin hisse senetlerine yatırımcı çekmek ve işletmeye kredi bulmak için ön şart olup işletmenin piyasada belli sözleşmeler yapması ve belli tedarikçilerle çalışabilmesi açısından çok önemlidir. Bu nedenle yatırımcılar, kredi verenler, müşteriler, tedarikçiler işletme yönetiminin performansını değerlendirmek ve diğer firma ve yatırımcılarla karşılaştırmak için güvenilir finansal tablo istemektedirler. Güvenilir finansal tablo ise, Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri

(GKGMİ) ve standartlarına uygun düzenlenmiş ve gerçeğe uygun bir şekilde sunulmuş finansal bilgiler içeren tablo anlamına gelir (Doyrangöl, 2007, 53).

Dolayısıyla bütün bu kullanıcılar için gerçeğe uygun makul bir güvence vermeyen finansal bilgi sunulması hileli finansal raporlama yapmak anlamına gelmekte olup, yaratıcı muhasebe hileli finansal raporlamada kullanılan tekniklerin bir kısmını içerir.

Gerek hile ve gerekse yaratıcı muhasebe uygulamalarında kasıt unsuru vardır. Her ikisinde de yanıltıcı bilgi sunma, gerek finansal tablolardaki rakamlarla ve gerekse şirket hakkında yapılan açıklamalarla şirket daha farklıymış gibi gösterme-ki bu şirketin olduğundan daha iyi ya da daha kötü gösterilmesi olabilir- sözkonusudur. Yaratıcı muhasebeyi hileden ayıran en önemli unsur, onun yasal olmasından kaynaklanmaktadır. Bir başka ifadeyle, yaratıcı muhasebe GKGMİ'nin de esnekliğinden yararlanarak bir şirketi olduğundan daha iyi ya da daha kötü gösterme işlemlerinden oluşmaktadır. Oysa ki hile, tamamıyla kurallara aykırı bir şekilde yapılan ve yasal olmayan işlemlerden oluşan uygulamalardan oluşur. Dolayısıyla, “yaratıcı” olarak adlandırılan muhasebecilik ile anlatılmak istenen her zaman bilinen çeşitli muhasebe seçenekleri arasında istenileni seçmektir. Bu seçenekler, gerçek seçeneklere ve aynı zamanda değerlendirmenin göreceli özgürlüğüne dayandırılır. Ancak, burada muhasebenin “yaratıcı” olduğu bir husus vardır; o da düzenleyecek bir muhasebe standardı olmadığı bir durumda yasal, ekonomik veya finansal bir buluş ortaya çıkması ve muhasebe standartlarının yarattığı boşluktan yararlanılarak istenilen amaca uygun hileli işlem yapılmasıdır (Stowoly ve Breton, 2000, 48).

4. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMA VE YARATICI MUHASEBE TEKNİKLERİ

İşletmelerde yapılan hileler genellikle üç grupta toplanmaktadır. Bunlar; işletme varlıklarının kişisel amaçlı kullanımı (çalışan hileleri), hileli finansal

raporlama, yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar olarak ifade edilebilir (ACFE, 2006, 8).

Finansal tablo hileleri, finansal tablo kullanıcılarını aldatmak için, finansal tablolarda tutarları veya elde edilen sonuçları kasıtlı olarak yanlış bildirme veya atlama yaparak, bir işletmenin finansal durumunu bilinçli olarak yanlış bildirmektir. Finansal tablo hileleri genellikle kendisi bir sonuç olmaktan çok bir sonuca gitme aracıdır. Bunun yapılmasındaki nedenler aşağıdaki gibi sıralanabilir (ACFE, 2003, 303);

- Şirketin beklenen veya hedeflenen kazançlarına ulaşmak,
- Kredi almalarını engelleyen iş problemlerini çözmek,
- Daha fazla zaman yaratmak,
- Dürüst finansal tablolar verildiğinde alınamayacak veya daha az olacak kredileri almak veya yenilemek,
- Hisse satışı yoluyla yatırımları yöreklendirmek,
- Artan hisse başına kazanç veya ortaklık karı yararlarını artırmak, böylece artan kar payı ödemeleri sağlamak,
- Olumsuz piyasa algılamalarını gidermek,
- Finansman taahhütlerine uyumu sergileyebilmek,
- Şirket amaç ve hedeflerini karşılayabilmek,
- Performansla ilgili ikramiyeler almak.

Finansal tablo hileleri, genellikle, aktiflerin, gelirlerin ve karların fazla bildirimini ve pasiflerin, giderlerin ve zararların eksik bildirimini şeklinde görülmeyle birlikte bazen bunun tam tersinin yapıldığı da görülebilmektedir. Yüksek kar edilen yıllarda karın izleyen dönemlerde düşük olma olasılığı dikkate alınarak gizlenmesi şeklinde bir değerlendirme de finansal tablo hilesi olarak adlandırılabilir (ACFE, 2003, 303). Yukarıda yapılan yaratıcı muhasebe kavramının ve hileli finansal raporlamanın da tanımından anlaşılacağı üzere, yaratıcı muhasebe uygulamaları hileli finansal raporlamadır. Her ikisinde de aldatma ve olduğundan farklı gösterme amaçlanmaktadır. Ancak yaratıcı muhasebe uygulamaları, yasalardaki eksiklikler ve esnekliklerden faydalanmak suretiyle yapıldığı için, yasalıdır.

Yaratıcı muhasebe uygulamaları uzun vadede büyük zararlara yol açsa da, işletmelere kısa süreli bazı yararlar sağlamaktadır. Bu yararlar aşağıda başlıklar halinde belirtilmiştir (Mulford ve Comiskey, 2002, 4).

- Şirketin hisse senetlerinin borsada değeri artar.
- Firma değeri artar .
- Şirket hisse senedi ihracının kolaylaşması sebebiyle daha düşük maliyetle kaynak sağlar.
- Hisse senedi opsiyonlarının değeri artar.
- Daha iyi koşullarda, daha düşük maliyetle, daha yüksek tutarlarda borçlanma imkanı artar.
- Yüksek tutarda kar, yüksek prim ve ikramiye olanağı sağlar.
- Daha az vergi, daha çok kar dağıtımı ve imkanı yaratır.

Yukarıda belirtilen yararların çekiciliği işletmede teşvik edici koşulların da bulunmasıyla işletme yöneticilerini yaratıcı muhasebe uygulamalarına iter (Amat ve Gowthorpe, 7-9);

(i) Yasalar, Standartlar ve Diğer Düzenlemelerdeki Esneklikler, Boşluklar ya da Yetersizlikler: Seçimlik muhasebe politikalarına imkan veren muhasebe düzenlemeleri yaratıcı muhasebe için elverişli bir ortam yaratır. Şüphesiz bir işlemi muhasebeleştirmede ya da finansal tablolara almada tek bir yöntem her koşulda uygun olmayabilir. Ancak muhtemel koşullar için uygun muhasebe politikaları önerilmesi ideal olandır. Durum böyle olmakla birlikte esneklik adına yapılan çok seçimli düzenlemeler yaratıcı muhasebe için bulunmaz bir fırsat yaratır. İşletmeler geçerli olacak şekilde muhasebe politikalarını değiştirebilirler. Ancak bu tür değişiklikleri, yapıldığı yılda belirlemek oldukça kolay olsa da sonradan belirlemek o kadar kolay olmayacaktır.

Finansal düzenlemeler, işletmenin finansal bilgi sisteminin yasalara, genel kabul görmüş muhasebe ilke ve kurallarına, muhasebe standartlarına uygun işleyişini sağlar. Muhasebe politikalarına ilişkin bazı konuların detaylı olarak düzenlenmemesi ve yöneticilere seçme hakkı tanınması var olan düzenlemelerin suiistimal edilmesine ve yaratıcı muhasebeye uygulamalarına uygun bir ortam hazırlar.

İsteğe bağı alanlarda yönetimin çok fazla tahmin seçeneği vardır. Bu tahminler, işletmeleri istedikleri hedefe ulaşmalarını sağlamaktadır. Örneğin; süpheli alacaklar için çeşitli şekillerde karşılık ayrılması ya da ayrılmaması gibi.

Bazı işlemler zaman unsuru kullanılarak, hesaplarda istenilen etkiyi yaratabilirler. Örneğin; işletmede tarihi değeriyle raporlanan bir yatırımın hangi yılda satılacağı özgürlüğüne sahip bir işletme yönetimi, dilediği zamanda karı etkileme özgürlüğüne de sahip demektir.

Yasal boşluk ve düzenlemelerin eksikliğinin sebep olduğu yapay işlemler, hem bilanço hesaplarını olduğundan farklı göstermek hem de karı muhasebe dönemleri arasında hareket ettirmek için kullanılabilirler. Anlaşmalı üçüncü taraflarla örneğin bir finansal kuruluşla veya ilişkili bir şirketle iki ya da daha fazla işlem yapılarak kar manipülasyonu yapılabilir. Daha somut bir örnekle açıklamak gerekirse sale and lease –back (sat-kirala) yöntemiyle sabit kıymetleri satıp tekrar kiralama yapabilir.

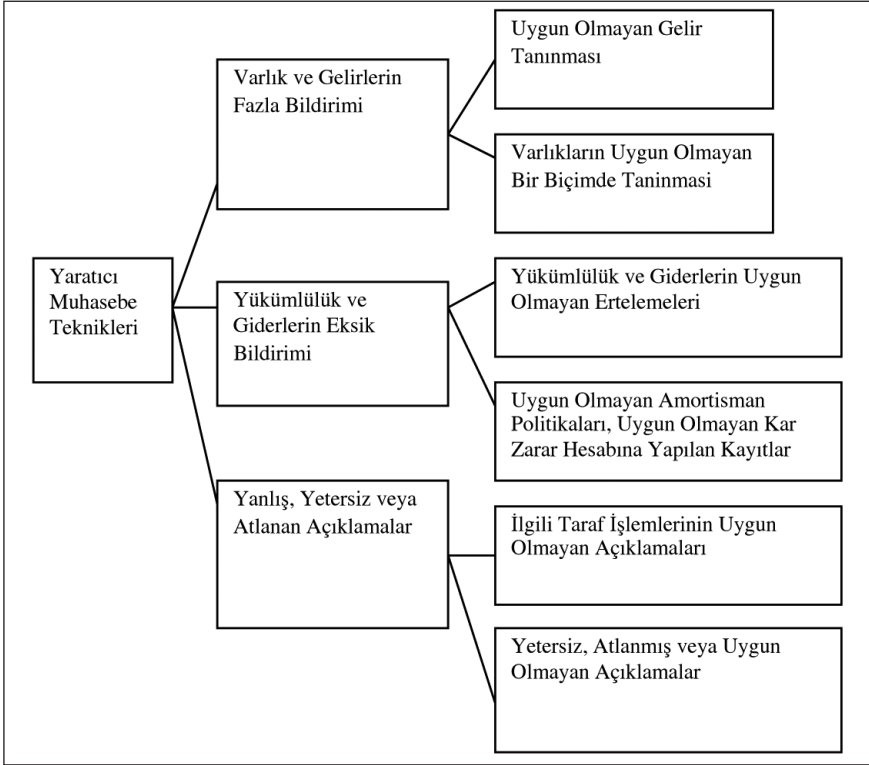
(ii) Yönetim Politika ve Prosedürlerini Açıklayan Yönetmeliklerin Eksikliği: Yönetmelikler işletmenin üst yönetimi tarafından İşletme içi yönetim ilke ve kurallarını düzenleyen belgelerdir. Etkili bir iç kontrol açısından çok önemli olan bu belgelerin yeterli açıklıkta ve işletmenin içinde bulunduğu ortamın değişen koşullarına uyum sağlayabilecek nitelikte olması gerekir. Örneğin muhasebe yönetmeliği finansal kontrol ortamının önemli bir belgesi olup işletmenin finansal bilgi sisteminin yasalara genel kabul görmüş muhasebe ilke ve kurallarına muhasebe standartlarına uygun işleyişini sağlar. Bu yönetmelik çerçevesinde muhasebede iş akışları, yöntemleri, finansal raporlamalar yürütülür. Böyle bir yönergenin olmaması yaratıcı muhasebeye uygun bir ortam hazırlar. Örneğin; hisse senetleri veya finansal araçlarla ilgili olarak eksik düzenlemeler, kıdem tazminatlarına ilişkin yükümlülüklerin tanınması ve ölçülmesiyle ilgili problemler gibi.

Nedenler ve uygun koşullar kesinleştiğinde sıkça başvurulanan yaratıcı muhasebe uygulamalarını, aşağıda alt başlıklar halinde açıklayacağımız 3 ana grupta toplayabiliriz (Rezaee, 2002, 89).

- (i) Varlıkların ve gelirlerin fazla bildirimi,
- (ii) Yükümlülüklerin ve giderlerin eksik bildirimi,
- (iii) Yanlış, yetersiz veya atlanan açıklamalar,

Kendi içinde alt bölümlere ayrılan bu teknikler Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1: Yaratıcı Muhasebe Teknikleri

Kaynak: Zabihollah Rezaee, Financial Statement Fraud Prevention and Detection, John Wiley&Sons Inc., 2002, s.89.

Yukarıdaki gruplamalardan ayrı düşünülmesi gereken diğer bir yaratıcı muhasebe uygulaması da kazanç yönetimi olup, bu konu ayrı bir alt başlıkta açıklanmıştır.

4.1 Varlık ve Gelirlerin Fazla Bildirimi

Varlıkların ve gelirlerin fazla bildirimi işletmelerin sıkça uyguladıkları yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında yer almaktadır. Varlıkların erken ya da sahip olunmadan kaydedilmesi ve giderleştirilmesi gereken kalemlerin aktifleştirilmek suretiyle karın arttırılması, daha yüksek piyasa değeriyle varlıkların değerlendirilmesi varlıklara hiç ya da düşük oranda değer düşüklüğü karşılığı ayrılması şeklinde görülen yaratıcı muhasebe uygulamalarını bu başlık altında toplayabiliriz.

Bu tip uygulamaları, uygun olmayan gelir tanınması ve varlıkların uygun olmayan biçimde tanınması şeklinde iki gruba ayırmak mümkündür..

Uygun Olmayan Gelir Tanınması; Gelirin erken kaydedilmesi veya gerçek olmayan gelir işlemi yaratarak gelirin olduğundan fazla gösterilmesi şeklinde yapılan yaratıcı muhasebe uygulamaları olup, yapay satışlar, satışın tüm şartları taşımadan, tamamlanmadan kaydedilmesi, onaylanmamış yüklemeler, konsinye satışlar bu tip yaratıcı muhasebe uygulamalarının tipik örnekleridir(Rezaee, 2002, 86). Gelirin finansal tablolara yansıtılması bunların tanınma koşullarına uygun şekilde elde edilmesine dayanır ki bu koşullar genel kabul görmüş muhasebe ilke ve standartları ile o ülkede geçerli olan ilgili mevzuat tarafından belirlenir.

Gelir tanınmasındaki uygulamaların karmaşıklığı ve çokluğu şirket yöneticilerine çok fazla imkan sunmakta bu da farklı tanımlamaların gerçekleştirilmesine neden olmaktadır(Brekman, Koczan, 2006, 35). Bu sebeple gelir tanınma yöntemlerinin daraltılması, gelire ilgili hilelerin daha kolay belirlenmesinde yardımcı olması açısından önemlidir(Graziano, 2005, 29).

Gelir tanınmasının en sık görülen ihlalleri sahipliğin alıcıya geçmeden satışların kayda alınması, geri dönen işlemler, indirimlerin, iadelerin, veya garantilerin ertelenerek muhasebeleştirilmesi olarak sıralanabilir(Guerra, 10-11). Aşağıda belirtilen kriterler ise uygun olmayan gelir tanınma türlerinin belirlenmesinde yardımcı olmaya yaramaktadır. Bu kriterler aşağıda açıklanmıştır(Wells, 2004, 359).

(i) Dönem dışı satış: Bu kategori işlemin tamamlanmadan gelir tanınmasını içerir. Teslimat gerçekleşmemiş, işlem belgeleri tamamlanmamış, ürün kabul edilmemiş veya kazanç süreci gelir tanındığı zaman tam olarak gerçekleşmemiş olabilir. Bazı durumlarda muhasebe kayıtları bir sonraki dönemin satışlarını kaydedebilmek için açık tutulmuş olabilir. Bu durumlarda gelir zamanından önce tanınmış olmaktadır.

(ii) Faturala ve tut: Bu yöntemle göre bazı satışlarda, geçerli sipariş alınmıştır ve ürünler yüklemeye hazırdır. Ancak çeşitli nedenlerle – örn. dağıtım kanallarında yer yetersizliği veya yeterli stok yeri olmaması nedeniyle- müşteri teslimatı almaya hazır olmayabilir. Fatura kesildiğinde bir faturala ve tut işlemi oluşur ancak söz konusu mallar satıcı şirketin diğer stoklarının dışında bir yere ayrılır veya depolamak üzere başka bir depoya müşteri talimatını beklemek üzere gönderilir(Mulford, C((Mulford ve Comiskey, 2002, 177-178).

Faturala ve tut işlemi genellikle üç aylık dönemlerde kazanç tahminlerinde analistlerin beklentilerini karşılamak veya geçmek üzere kazançları fazla bildirmek için kullanılır. Böyle bir durumda müşteri sözleşme imzalayarak malları almayı kabul eder, ancak satıcı yükleme talebi gelene kadar malları elinde tutar. Gerçekleşmiş veya gerçekleşebilir olduğu ve GKGMİ'ni ihlal etmediği için, satıcı firma bu işlemi gelir olarak kaydedebilmektedir. Faturala ve tut işlemleri, İşletmeler tarafından kazançları yasal olmayacak şekilde yönetmek amacıyla kullanılmaktadırlar, ancak bu da finansal tablo hilesi anlamına gelmektedir(Rezaee, 2002, 93-94).

Ancak, SEC müşterinin malları koymak için deposunda yer bulamaması nedeniyle malı o dönem içinde kendi şirketine koyduramamış olması gibi geçerli bir sebebi var ise, gelirin tanınmasının uygun olabileceğini öngörmektedir. Ancak böyle bir durumda denetçi müşteriden ertelenen yüklemenin arkasındaki gerçek nedenleri açık bir biçimde görebilmelidir. Ayrıca, sipariş edilen mallar satıcının stoklarından farklı yere ve diğer siparişleri karşılamak için kullanılmayacak şekilde ayrılmış olmalıdır(Martin, 2002, 32).

(iii) Ek Ayarlamalar

Bunlar işlem belgelerinin dışında kalan yazılı veya sözlü ayarlamalardır. Bu ek mektuplar iade haklarını, geri ödemeleri, iptal hükümlerini, ürünlerin konsinye edilmesini, ürün değiştirilmelerini sağlar veya uzatılmış ödeme şartlarını sunar veya işlemi daha sonraki bir zamanda olabilecek bir olaya bağlı kılar.

(iv) Uzatılmış Ödemeler: Uzatılmış ödemeler bir çok şekilde olabilir; ancak ödemenin sabit veya belirlenebilir olmasını ve tahsilatın muhtemel olup olmadığını da göstermektedir. Şirketin normal şartları dışında verilen ödeme şartları, ödeme şartlarını uzatan ek ayarlamalar ve gelecekteki bir olaya bağlı olan ödemeler (son kullanıcı üstünden satışlar, iyi olan malların kabul edilmesi) uzatılmış ödemelerin belirtileridir.

(v) İade Hakları: Bu teminattan, ürün değişiminden veya stok dönüşümünden doğan belirtilmiş iade haklarını içermektedir.

İşletmenin gelir işlemleri şekil halinde ortaya konulduğunda, her işlemle ilişkili tipik olarak yapılan hilelerin ortaya konması mümkün olabilecektir.

Tablo 2: İşletmelerin Yapmış Oldukları Gelir İşlemleri ve Olası Gelir Hileleri

İşlem	İlgili Hesaplar	Olası Gelir Hileleri
1. Müşterilere mal veya hizmet satımı	Alacak hesapları, gelirler (satış gelirleri gibi)	1. Hayali satış kaydı yapılması (ilişkili taraflar, gerçek olmayan satışlar, şartlı satışlar) 2. Gelirleri çok erken tanımak (uygun olmayan fiyat indirimleri) 3. Gerçek satışları abartmak (satış sözleşmelerini değiştirmek, satış fiyatlarını uygun olmayan bir biçimde yüksek göstermek)
2. Tahsil edilemeyen alacakların tahmini	Şüpheli alacak masrafları, şüpheli alacaklar karşılığı	4. Şüpheli alacaklar karşılığının olduğundan az gösterilmesi, bu nedenle alacakların abartılması
3. Müşteriler tarafından iade malların kabulü	Mal iadeleri, alacak hesapları	5. Müşteriler tarafından iade edilen malların kayıt edilmemesi 6. İade edilen malların dönem sonundan sonra kayıt edilmesi
4. Tahsil edilemeyen alacakların silinmesi	Şüpheli alacaklar karşılığı, alacak hesapları	7. Tahsil edilemeyen alacakların kaydedilmemesi 8. İade edilen malların sonraki dönemde kaydedilmesi
5. İndirim dönemi sonrasında nakit toplanması	Kasa, alacak hesapları	9. Banka transferlerini müşterilerden yapılan nakit tahsilatı gibi göstermek 10. İlişkili taraflardan alınan nakdin manipülasyonu
6. İndirim sırasında nakit toplanması	Kasa, satış iskontoları, alacak hesapları	11. Müşteriye yapılan indirim kaydedilmemesi

Kaynak: Steve W. Albrecht ve Chad O. Albrecht, Fraud Examination, Ohio: Thomson South-Western, 2003, s.362.

Yukarıda belirtilen 11 hile sonucunda ortaya konan uygunsuz gelirler ve abartılmış net gelir hareketleri hiç bir şüpheye yer bırakmamaktadır.

Varlıkların Uygun Olmayan Biçimde Tanınması; Erken veya sahip olun-

mayan varlıkları kaydetmek, daha yüksek piyasa değeri kullanmak suretiyle varlıkların değerini artırmak veya alacaklara ve varlıklara daha az tutarda değer düşüklüğü karşılığı ayırmak şeklinde açıklanabilecek bu hileler genellikle yanlış bildirilen varlık hesapları, stoklar, alacaklar, duran varlıklar, finansal yatırımlar ve patentler gibi kalemlerde ortaya çıkar. Varlıklara eksik değer düşüklüğü karşılığı ayrılması giderlerle ilgili teknikleri, varlıkların olduğundan fazla değerli gösterilmesi gelirlerle ilgili tekniklerle ilgili olduğundan burada tekrar edilmeyecektir. Bu grupta en önemli yaratıcı muhasebe uygulamalarını stok değerlerinin yüksek gösterilmesi ve satılan malların maliyetlerinin düşük bildiri mi oluşturmaktadır. Bu konu Yükümlülük ve Giderlerin Eksik Bildirimi adlı bölümde ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır.

4.2 Yükümlülüklerin ve Giderlerin Eksik Bildirimi

İşletmeler karlarını olduğundan düşük ya da yüksek göstermek için işletmeler gelir hesaplarıyla ilgili işlemler yapabildikleri gibi ayrıca gider hesaplarıyla da bunu yapabilirler.

Cari yıl karını artırma yollarından biri de giderleri daha sonraki döneme aktarmaktır. Giderleri cari dönemden sonraki döneme aktarmanın 5 ana tekniği vardır. Bunlar; giderlerin uygun olmayan şekillerde aktifleştirmesi, muhasebe politikalarının değiştirilmesi ve cari giderlerin daha önceki dönemlere kaydırılması, uzun dönemli amortisman ayrılması, değersiz varlıkların zarar kaydedilmemesi, varlıkların karşılıklarının azaltılması şeklinde sıralanabilir (Schilit, 2002, 113).

Giderlerin Uygun Olmayan Şekillerde Aktifleştirilmesi: İşletmeler farklı düzenlemelerin de yarattığı uygun koşulların teşvik edici etkisi nedeniyle gelecekte yarar sağlayacak maliyetlerini aktifleştirerek karlarını olduğundan yüksek gösterebilirler. Bir işletme maliyetlerini uygun olmayan şekilde aktifleştirince (örneğin, bu tür maliyetleri gider yerine aktif olarak gösterince) cari yıl giderlerini sonraki döneme aktarmış olmaktadır. İşletmelerin aktifleş-

tirdiği maliyetler; kuruluş maliyetleri, araştırma geliştirme maliyetleri, reklam giderleri ve genel yönetim gideri olarak ifade edilebilir. İşletmenin aktifleri cari yıl ve sonrasında işletmeye yarar sağlayacak varlıkları ifade etmektedir(Schilit, 1993, 79-82).

Muhasebe Politikalarının Değiştirilmesi ve Cari Giderlerin Daha Önceki Dönemlere Kaydırılması: İşletmeler maliyetlerini uygun olmayan şekilde aktifleştirdiklerinde bu durum şirketlere işletme maliyetlerini geleceğe aktararak kötü bir durumdan çıkmaya yardım eder. Ama bu sadece karşılaşılabilecek kötü günleri daha ileri tarihe atmaya yaramaktadır. Ancak cari giderlerin önceki dönemlere kaydırılması şeklinde uygulanan teknik yönetime daha uzun vadeli bir çözüm sunarak ilgili giderlerin sonsuza kadar yok olmasını sağlayabilir(Schilit, 2002, 123).

Uzun Dönemli Amortisman Ayrılması: Bazı işletmeler duran varlığın hizmet ömrünü belirlerken, ulaşmak istedikleri hedeflere varabilmek için gerçek hizmet ömrünü amortismanına tabi tutmamaktadırlar. Örneğin, hizmet ömrü 5 yıl olan bir demirbaşı, daha uzun süre işletmenin aktiflerinde tutabilmek ve gideri olduğundan daha az gösterebilmek amacıyla 10 yıl gösterebilmektedir. Bu uygulama amortismanına tabi bütün sabit kıymetlerde olduğu gibi özel maliyet ve finansal kiralama işlemlerinde de yapılabilmektedir. Kira süreleri sabit kıymetin ekonomik ve yararlı ömürleri gerçeğe aykırı şekilde tespit edilerek gelir ve gider ayarlamaları yapılabilmektedir.

Değersiz Varlıkların Zarar Kaydedilmemesi: Bir varlığın değerinde ani veya önemli bir değer azalışı sözkonusu olduğunda varlık hemen ilgili hesaptan alınarak gider hesabına aktarılmalıdır. İlgili varlık yavaş yavaş değil tamamı gidere aktarılarak yapılmalıdır. Bu noktada yönetimin varlıkta yer alan bir hesabın ne zaman “değersiz” olduğuna karar vermesi gerekmektedir. Örneğin eğer bir demirbaş kullanılmayacak hale gelmişse o da hemen ilgili gider hesabına aktarılmalıdır. Bu tür ilgili gider hesabına aktarmalar genellikle miktar olarak büyük olduğu için hem cari hem de gelecek yılları etkileyecektir(Schilit, 2002, 129). Aynı şekilde stoklarda meydana gelen değer düşüklük-

leri için de karşılık ayrılması finansal tabloların daha gerçekçi hazırlanması açısından önemlidir.

Varlıkların Karşılıklarının Azaltılması: Şirketler borcunu ödemeyen müşterileri, modası geçmiş stokları ve varlıklarının değerlerindeki diğer düşüşleri finansal tablolarında doğru bir şekilde raporlamak için karşılık ayırmalıdır. Bu karşılıkları yeterli ayırmamak veya uygun olmayacak şekilde azaltmak yapay karlar yaratılmasına neden olur. Bu karşılıklar alacaklarla, stoklarla, maddi duran varlıklarla ve şerefiyeye ilgilidir((Schilit, 2002, 133). Şirketler alacakların tahsil edebilecekleri düşündükleri tutarları kayda geçirmelidirler, buna tahsil edilebilir değer denir. Normal olarak karşılık brüt alacakla aynı oranda büyümelidir. Brüt alacaklar artarken karşılıkların azalması şüpheli alacakların arttığının bir göstergesidir(Schilit, 2002, 133-134).

Stok ve Satılan Malların Maliyeti Hileleri

Gelir hilelerinde olduğu gibi finansal tablolardaki hilelerin ortaya çıkarılmasındaki diğer muhasebe kalemi, işletmenin stok hareketlerini ayrıntılı bir şekilde incelenmesidir. Aşağıdaki tablo her işlem ve kayıta oluşabilecek hileli yöntemleri belirtmektedir. Bu tablo analizlerde ve incelemelerde hassas noktaların belirlenmesinde kullanılabilir. Satılan malın maliyeti etkisi ve olası hile yöntemleri, sürekli ve periyodik stok sistemlerinde benzer şekilde görülmektedir.

Tablo 3: Satılan Malın Maliyeti Etkisi ve Olası Hile Yöntemleri

İşlem	İlgili Hesaplar	Hile Yöntemleri
1. Alınan stoklar	Mal Stok hesabı, Borçlar hesabı (accounts payable)	- Alışları çok geç kaydetme - Alışları kaydetmeme
2. Satıştan iadeler	Borçlar hesabı (accounts payable), Mal Stok hesabı	- İadeleri fazla gösterme - Daha erken dönemde iadeleri kaydetme
3. İndirim zamanında satıcı ödemesi	Borçlar hesabı (accounts payable), Mal Stok hesabı, Kasa	- İndirimleri fazla gösterme - Stok maliyetini azaltmamak
4. İskontosuz satıcı ödemesi	Borçlar hesabı, Kasa	-Stok maliyetini azaltmamak - Alışları ve ödemeleri sonraki dönemde kaydetmek
5. Stok satışı; satılan mal maliyetinin kaydı	Satılan Mal Maliyeti, Mal Stok hesabı	- Satılan malın maliyetini düşük miktarda kaydetmek - Satılan mal maliyetini kaydetmemek veya stoku azaltmak
6. Mal Stok hesabının kaydı	Mak Stok hesabının zarar yazılması (loss on write-down of inventory), Mal Stok hesabı	- Hesabı kapatma veya kullanılmayan stoku kaydetmek
7. Mal Stok hesabının değerlemesi	Mal Stok hesabındaki fire, Mal Stok hesabı	- Stoku fazla tahmin etmek
8. Stoku hesaplamak	Mal Stok hesabındaki fire, Mal Stok hesabı	- Stoku yüksek hesaplamak (double counting)
9. Stok maliyetini belirlemek	Mal Stok hesabı, Satılan Malın Maliyeti	- Yanlış maliyetleri kullanmak - Yanlış tutar hesaplamak - Hayali stok kaydetmek

Kaynak: Steve W. Albrecht, ve Chad O. Albrecht, Fraud Examination, Ohio: Thomson South-Western, 2003, s.372.

Stokların olduğundan yüksek gösterilmesi ve/veya satılan malın maliyetinin olduğundan düşük olmasını belirleyen pek çok hile yöntemi sayılabilir. Gelir hilelerinde olduğu gibi bu tür hile yöntemleri net gelirden artışa sebep olmaktadır. Stok hilelerinden doğan etki sonraki dönemlere de yansımaktadır. Stok hilelerinde bir dönemde olduğundan fazla görünen dönemsonu stoklar

bir sonraki dönemde olduğundan fazla görünen dönembası stok olarak ortaya çıkar. Bu durum ikinci dönemde net gelirlerin olduğundan düşük görünmesine neden olacaktır. Sonuç olarak olduğundan daha fazla gösterilmiş stokların dönemler boyunca devam etmesi hilenin belirlenmesini kolaylaştırmaktadır(Albrecht, 373).

4.3 Yanlış, Yetersiz veya Atlanılan Bildirimler

İşletmeler gelir ve varlıkları yüksek, giderleri de düşük bildirerek işletmenin durumunu olduğundan daha iyi gösterebilmektedirler. Ancak şirket hakkında, finansal tablo kullanıcılarına açıklanması gereken bazı önemli olayların bildirilmemesi, hatta bilinçli olarak gizlenmeye çalışılması da yaratıcı muhasebe uygulamaları arasında yer almaktadır. Bazı yükümlülüklerin sadece dipnot açıklamaları gerektirmesine ve rapor edilen kazançlara hiçbir etkisi olmamasına rağmen, bazen kaydedilmeyen yükümlülükler bilançodakilerden çok daha önemli olabilmektedirler. İşletmelerin yükümlülükleri ile ilgili önemli bir konu da şarta bağlı olaylardır. İşletmeyi ilgilendiren önemli davalar ve bunun sonucunda gerçekleşebilecek ödemeler için işletme bu konulara ilişkin bilgileri, bilançonun dipnotlarında açık olarak belirtmelidir.

Şirketlerin gelecekteki taahhütlerinin ve şarta bağlı olaylarının işletmenin finansal tablolarını inceleyenler tarafından bilinmelidir. GKGMİ “gelecekteki” yükümlülüklerde yönetime daha fazla esneklik verecek şekilde oluşmamıştır. Eğer bu yükümlülükler büyükse ve şirket böyle anlaşmalardaki kötü şartlardan olumsuz şekilde etkilenecekse, bu durumun dipnotlarında açıklaması gerekmektedir. Tepe yönetimi şirket hakkında tüm detayları vermiyorsa, yatırımcılar ve finansal analistler işletme hakkında tam bilgiyi alabilmek için özellikle satır aralarını okumalıdır(Schilit, 2002, 141).

Yanlış, yetersiz veya atlanılan bildirimler arasında yer alan bir diğer önemli konu da ilişkili taraf işlemleridir. Bu tür uygulamalar önemli tutarda-

ki ilgili şirket işlemlerini, olağandışı görünen işlemleri veya amacı belli olmayan işlemleri içermektedir(Rezaee, 2002, 87)

İlişkili taraf işlemleri Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ Seri: X, No: 22’de ele alınmış, bu işlemlerin işletme yönetimi tarafından gerçekleştirilmesi ve dolayısıyla ortaya çıkarılmasının iyi gizlenebilecek olması nedeniyle ortaya çıkartılmasının çok daha güç olduğu ifade edilmiştir. Aynı Tebliğde, işletme yönetimi, ilişkili tarafların belirlenmesi ve bu taraflarla gerçekleştirilen işlemlerin açıklanmasından sorumlu tutulmuş ve bu sorumluluğun, işletme yönetiminin ilişkili taraflarla gerçekleştirilen işlemlerin işletmenin bilgi sisteminde uygun bir şekilde belirlenerek finansal tablolara doğru yansıtılmasını temin edecek iç kontrol sistemlerinin kurulmasını gerektirdiği de ayrıca belirtilmiştir.

Ayrıca ilişkili taraf işlemlerinin, işletmenin finansal tablolarında gerekli açıklamaları içermesini sağlamak amacıyla, Türkiye Muhasebe Standardı TMS 24’de İlişkili Taraf Açıklamaları adı altında ele alınmıştır.

Ülkemizde de sıkça rastlanan ilişkili taraf işlemleri hem işletmeye hem de işletmeyle ilgili diğer kişi ve kurumlara çok büyük zararlar vermektedir. Ancak bir yöneticinin bir başka işletmeyle olan finansal çıkar ilişkisi denetçiler tarafından bilinmiyorsa ve bu konuda herhangi bir açıklama yapılmamışsa ilişkili taraf işlemlerini ortaya çıkartmak genellikle zor olmaktadır.

5. KAZANÇ YÖNETİMİ

Kazanç hedeflerine ulaşma ve analistlerin kazanç tahminlerini yakalama baskısı üst yönetimdekilere iş güvenliği açısından büyük baskı yaratmaktadır. Bu baskı finansal teşviklerle de birleşince yöneticileri agresif muhasebe uygulamaları ve doğru olmayan muhasebe yorumları yapmaya yöneltmiştir(Rezaee, 2002, 90-91).

Birçok faktör yatırımcıların ilgilendikleri işletmeyle ilgili kazanç kalitesini algılamalarını etkileyebilir. Bu sebeple yönettikleri işletmeyi olduğundan iyi gös-

termek isteyen yöneticiler muhasebe politikası seçimlerini belirlerken bu durumu göz önünde bulundurmaktadırlar. Bu faktörlerden biri işletmeyle ilgilenenlerin o işletme hakkındaki izlenimleridir. Bu sebeple yöneticiler işletmeyle ilgili olarak bilinçli bir biçimde işletmenin imajıyla oynamaktadırlar. Bir kişinin başarısında donanımı kadar kişisel olarak algılanması da son derece etkilidir. Benzer olarak şirketin gelecekteki piyasa başarısında algılanan kazanç kalitesi şirketin gerçek kazanç kalitesi kadar önemlidir. Yöneticiler bunun farkında oldukları için sürekli olarak işletmenin finansal durumunun iyi olduğunu göstermeye çalışmaktadırlar. Bu sebeple aynı finansal durumda olan iki şirket kazanç yönetimi uygulamaları sebebiyle farklı kaliteye sahipmiş gibi algılanabilir(Ayres, 1994, 27-28).

Bir şirket hakkında finansal tablo kullanıcılarının elbette ki izlenimleri son derece önemlidir. Bu sebeple yöneticiler, yönettikleri şirketin piyasada iyi bilinmesi için şirketin kazançlarıyla oynayabilmektedirler. İşletmenin kazançlarıyla istenildiği şekilde oynanması esasen tipik bir yaratıcı muhasebe uygulaması olup bu uygulama daha ayırıcı bir başlık olarak kazanç yönetimi kavramıyla ifade edilmektedir.

Kazanç yönetimi, yöneticilerin şirketin performansı hakkında herhangi bir hak sahibini yanıltmak veya rapor edilen sonuçlara dayanarak elde edilecek anlaşmaları etkilemek için finansal raporları değiştirmek amacıyla kullandıkları bazı işlemlerdir.

İşletme yöneticileri karar alma yetkilerini kullanarak, işletmenin ekonomik performansı hakkında gerek işletme sahiplerini ve gerekse üçüncü kişileri yanıltmak amacıyla veya şirket raporlarına dayanan sözleşmeleri etkilemek amacıyla kazanç yönetimine başvurumaktadırlar. Kazanç yönetimi, daha çok işletmenin hisse senedi fiyatlarının artması beklentisi, borç sözleşmelerindeki şartlara uyulduğunu gösterebilmek gibi nedenlerden dolayı gerçekleştirilmektedir(Healy ve Wahlen, 1999, 368).

Kazanç yönetimindeki temel hedef, zararları önlemek, kazançlardaki azalmayı önlemek, analist tahminlerini karşılamak, analist tahminlerini geçmek olarak sıralanabilir(Mulford ve Comiskey, 2002, 72) .

Kazanç yönetimi tekniklerinden biri olan **gelirin düzgünleştirilmesi** ise

bir işletme için normal olarak kabul edilen gelirdeki dalgalanmaların bilinçli olarak azaltılması şeklinde tanımlanabilir(Bieldman, 1973, 653). **Gelirin düzgünleştirilmesi** de düzgün veya artan bir kazanç rapor etme çabalarıdır. Yöneticiler, düzgün kazancın daha fazla değerli olduğunu, düzgün kazançların olası borç ve temettü anlaşmalarının ihlalleri riskini azalttığını, yönetim ikramiyelerini artırdığını düşündükleri için yönettikleri işletmelerin gelirlerini düzgünleştirmeye çalışmaktadırlar(Ayres, 1994, 28).

Kazanç yönetiminin uygulandığı koşullar ve kazanç yönetimini bu koşullarda teşvik eden unsurlar aşağıda tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 4: Kazanç Yönetiminde Koşullar ve Teşvik Edici Unsurlar

Koşullar	Teşvik/Bahane
Kazançlar piyasadaki kazanç tahminlerinden az	Hisse senedinin piyasa fiyatındaki potansiyel büyük düşüşü önlemek
İşletme, hisse senetlerini ilk kez halka arza hazırlanıyor	Hisse senedinin satılacağı fiyatı en üste çıkarmak için mümkün olan en iyi kazanç görünümünü vermek
Kazançlar teşvik ödemesi alma seviyesinin hemen üstünde veya ek herhangi bir ödeme alınamayacak azami sınırın üstünde	Kazançların asgari ve azami sınırlar arasında kalmasını sağlayarak azami teşvik ödemesini elde etmek
İşletme kredi veya borç anlaşmasında kazançla ilgili finansal sözleşmeyi ihlal etme durumuna yakın	Örneğin faiz oranı artırımı gibi anlaşma ihlalinin ters etkilerini önlemek için teminat veya acil geri ödeme talebinde bulunulması
Yönetimin erişilebilir olacağına inandığı seviyenin biraz altında veya üstünde uzun vade kazanç trendi	Piyasanın tepkisini önlemek için kazançları aynı seviyede gerçekleştiriyormuş gibi gösterilmesi
İşletmenin üst yönetiminde değişiklik olması	Yeni yönetimin gelişyle büyük iptaller almak, böylece gelecekteki ödemelerin sonuçlarından kurtulmak ve suçun giden yönetime atfedilmesine izin vermek

Kaynak: Charles W. Mulford ve Euqene Comiskey, The Financial Numbers Game Detection Creative Accounting Practicies, 2002 John Wiley&Sons Inc., s.62.

Kazanç yönetimi kasıtlı davranışlar sonucunda gerçekleştiği için, bu uygulamaların hangi hesaplarda gerçekleştirildiği ve bunun nasıl yapıldığı belirlenmelidir. Sadece rapor edilmiş muhasebe rakamlarına bakarak bu uygulamaları belirlemek zordur (Mulford ve Comiskey, 2002, 247-248).

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarda kazanç yönetiminin hep çok kötü bir uygulama olduğu söylenmiş olsa da, ayarlanmış kazanç rakamının beklenen gelecek kazançları belirtmesi mümkündür. Ayrıca ayarlanmış kazançlar işletme açısından ayarlanmamış olandan daha gerçekçi bir finansal risk olasılığını verebilir. Kazanç yönetimine ilişkin uygulamaların bu türünün iyi bir şey olduğu önerisi de yapılabilir((Mulford ve Comiskey, 2002, 82). Ancak iş özünde bir yaratıcı muhasebe tekniğidir.

6. SONUÇ

Para ve sermaye piyasaları geliştikçe finansal tablo kullanıcılarının sayısı ve kapsamı da büyümekte, sunulan bilgilerin gerçeğe uygun, doğru ve güvenilir olması toplumun her kesimi için giderek daha büyük önem kazanmaktadır. İşletmenin yalnızca yöneticileri ve ortakları değil, çalışanlar, yatırımcılar, kredi kurumları, tedarikçiler, müşteriler vergi otoritesi, tüketiciler vb. de alacakları finansal kararlar için gerçeğe uygun ve güvenilir bilgiye ihtiyaç duymaktadırlar. Güvenilir finansal tablo sunmanın ölçütleri ise yasalar ve bugün artık evrensel düzeyde genel kabul görmüş olan muhasebe ilke ve standartlarıdır. İşletmelerde iyi bir kurumsal yönetim ile bağımsız denetim de bu güvenilirliğin bir tür kalite güvencesidir. Bir İşletmenin temel amacı ise kaynaklarını etkili ve verimli bir şekilde kullanarak faaliyette bulunmak, başarı ve karlılık hedeflerine ulaşmaktır. Dolayısıyla bu amaçları gerçekleştirirken hem işletmenin hem de tüm sosyal paydaşların çıkarlarını gözetecek bir denge içinde gerçeğe uygun doğru bilgi sunmak gerekmektedir. Ancak işletmeler bazen bu dengeyi iyi gözetememekte, işletme içinde görev yapan her kademedeki sahip ve /veya yönetici ve çalışanlar kendi çıkarlarını diğer grup-

ların çıkarlarının üstünde görerek sunulan bilgileri çarpıtmakta, çeşitli teknik ve yöntemler kullanarak hileli finansal raporlama yapabilmektedirler. Ne yazık ki hilenin sonuçları işletmeyle ilgili tüm taraflar hatta toplumun tümü için dramatik olmaktadır.

İşletmelerle ilgili tüm sosyal paydaşları derinden etkileyen uluslararası finansal krizler ve şirket skandallarının arkasında yatan nedenlerin başında hileli finansal raporlama gelmekte, hileli finansal raporlamaya yol açan en önemli etken olarak da işletmelerdeki yetersiz kurumsal yönetim politikaları gösterilmektedir. İşletme yöneticileri bazen doğrudan doğruya kendi çıkarları bazen de işletmeyi olduğundan daha başarılı göstererek dolaylı olarak çıkar sağlamak için finansal bilgiyi gerçeğe aykırı biçimde sunmaktadırlar. Hileli finansal raporlama olarak adlandırılan bu uygulama, bazen genel kabul görmüş muhasebe ilke ve standartlar ile yasalardaki eksik düzenlemelerden yararlanmak suretiyle yapıldığı için -- biraz da övünülecek bir davranış gibi algılanarak -- yaratıcı muhasebe olarak ifade edilmektedir. Çalışmamızda kavram ve tekniklerini örnekleriyle açıkladığımız yaratıcı muhasebe, kazanç yönetimi de dahil gerçeğe uygun olmayan, yanıltıcı bilgi sunmak anlamına gelmekte olup kısa vadede yapanlara bir menfaat sağlasa da orta ya da uzun vadede tüm taraflar için önemli zararlar doğuran sonuçlar yaratmaktadır.

Genel olarak aldatici ve istenmeyen bir uygulama olarak görülen yaratıcı muhasebenin engellenebilmesi için işletmeyle ilgili tüm tarafların aşağıda özlü bir biçimde belirttiğimiz hususlara dikkat etmeleri büyük önem taşımaktadır.

- Yaratıcı muhasebe uygulamalarının tepe yönetimi tarafından gerçekleştirilmesi sebebiyle öncelikle, bu tür yanlış bildirimlerin gerçekleşmesi sonucunda yöneticilerin alacakları cezaların artırılması ve yöneticilere daha fazla sorumluluk verilmesi gerekmektedir. Özellikle ABD’de yapılan düzenlemeler sonucunda yöneticilerin sorumlulukları artırılmıştır. SPK da hilenin önlenmesinde ve ortaya çıkarılmasında esas sorumluluğun işletme yönetimine ve yönetimden sorumlu kişilere ait olduğunu belirtmiştir. Ancak bunlara iliş-

kin cezai yaptırımların artırılması bu konudaki uygulamaları azaltıcı nitelik taşıyacaktır.

- Düzenleme eksikliklerinin ve düzenleme esnekliklerinin mümkün olduğunca en aza indirilmesi gerekmektedir. Böylece tepe yönetimi istediği sonuçları alabilmek amacıyla muhasebe politikalarının esnekliğinden yararlanamayacaktır. Karar vermenin kötüye kullanımı iki şekilde önlenebilir. Biri karar vermeyi en aza indiren kurallar koymaktır. Bazen muhasebeciler kar zarar hesabının “olağandışı kalemlerini” işletme karında olmasını istemedikleri kalemler için kullanmaktadırlar. Uluslararası standartlar “olağandışı kalemler” kategorisini kaldırmıştır. Diğeri de “tutarlılığı” tanımlayarak kendine uyan bir muhasebe politikasını seçen bir şirketin sonraki yıllarda kendine o kadar uymasa bile aynı politikayı uygulamasını sağlamaktır. Böylece finansal tablolar daha gerçeği yansıtır hale gelecektir.

- İşletmelerde etkili iç kontrol sisteminin olmaması yaratıcı muhasebe uygulamalarının kolay bir şekilde uygulanmasını sağlayacak bir faaliyet ortamı yaratmaktadır. Bu sebeple, etkili bir iç kontrol ortamı yaratmak için, çalışan amaç ve hedeflerini şirket amaç ve hedeflerine bağlamak ve iç kontrol sisteminin düzgün şekilde uygulandığından ve kontrol edildiğinden emin olmak gerekir. Hiç şüphesiz bu konudaki temel sorumluluk işletme yönetimine aittir. Yönetimin işletmede risk temelli bir iç kontrol modeli oluşturması, bunu risk yönetimi, iç denetim denetim komitesi gibi örgütsel birimlerle desteklemesi sürekli geri beslemeyle sisteme işlerlik kazandırması çok önemlidir.

- İşletmelerin denetim komitelerinin muhasebe ve denetim bilgisine sahip uzman kişilerden oluşması, bu komitenin üyelerinin icradan bağımsız kişilerden oluşması gerekmektedir. Ülkemizde SPK'nın açıkladığı Kurumsal Yönetim İlkelerinde ve bağımsız denetim standartlarında öngördüğü üzere halka açık şirketlerin “denetimden sorumlu komite” oluşturması zorunludur. Aynı zorunluluk bankalar için de sözkonusudur. Ancak bu komitelerin standartların aradığı ölçütlere uyan kişilerden oluşması, örgütsel ve bireysel bağımsızlığın sağlanması gereklidir.

- Yatırımcılar yaratıcı muhasebe uygulamalarından dolayı en fazla kaybeden kesimi oluşturmaktadırlar. Eğer kazançlar olduğundan yüksek bildirilirse işletmenin hisse senetlerini satın alan yatırımcılar aldatılmış olur ve eğer kazançlar olduğundan düşük bildirilirse hisse senetlerini satan yatırımcılar zarar eden taraf olurlar. Yaratıcı muhasebe uygulamaları ile ulaşılmak istenen sonuçlar, işletme açısından kısa vadeli avantajlar oluşturacaktır. Bu sebeple tepe yönetimi kısa vadede büyük karlar elde etmek yerine, uzun vadede toplumda güven yaratarak, itibar kazanarak ve bu alanda bir marka olarak daha büyük karlar elde edebileceğini anlamalı, bu anlayışı işletme genelinde yerleşik ve etkili kılabacak dürüstlük ve etik kuralları benimsemelidir.

- Etkili bağımsız denetimin gerçekleştirilmesi de, finansal tabloların gerçeği yansıtması açısından son derece önemlidir. Yine bu konuda ABD’de denetimin bağımsızlığı ve özellikle çıkar çatışmalarını önlemek amacıyla önemli değişiklikler yapılmıştır. Türkiye’de de ABD’ndeki uygulamalara benzer değişiklikler yapılmış olup TMSK’nın kurulmuş olması, uluslar arası muhasebe standartlarına tam uyumlu muhasebe standartlarının bankalar ve halka açık şirketler için uyulması zorunlu standartlar olması, SPK’nın çok eleştirilse de uluslararası denetim standartlarını yürürlüğe koyması ve kurumsal yönetim ilkelerinin halka açık şirketler de zorunlu olması bu anlamda önemli gelişmelerdir. Ancak ülkemizde hala vergi amaçlı finansal tablo hazırlanması mantığı değiştirilememiş düzenlemelerde yetki karmaşası giderilememiş ve kurumlar arası uyum sağlanamamış çağın gereklerine uygun olarak büyük bir emekle hazırlanan TTK tasarısı yasalaşamamıştır.

- Bu konuda diğer önemli bir konu gerek üniversiteler gerek meslek örgütleri düzeyinde eğitim ve öğretimdir. Son yıllarda bu konuda gözle görülür bir artış olduğu gözlenirse de kaynak niteliğindeki makale ve kitapların sayısını dikkate aldığımızda oldukça yetersiz kaldığı açıktır.

KAYNAKÇA

- Amat Oriol ve Gowthorpe,Catherine. **Creative Accounting: Nature, Incidence and Ethical Issues**, <http://www.econ.upf.edu/docs/papers/downloads/749.pdf>. (Erişim Tarihi, 20.06.2004).
- Amat,Oriol; Blake, John ve Oliveras. **Ester The Struggle Against Creative Accounting: Is ‘True and Fair View’ Part of The Problem or Part of The Solution?, Working Paper**, <http://www.econ.upf.edu/docs/papers/downloads/363.pdf>. (Erişim Tarihi, 10.05.2004).
- Association of Certified Fraud Examiners (ACFE), **Fraud Examiners Manuel**, 2003.
- Ayres,Frances L.(1994). “Perceptions of Earnings Quality: What Manager Need to Now, Strategic Finance” **Management Accounting**, 75 (1994): 9 Proquest Veritabanı, (20.04.2004).
- Brekman,Judy ve Koczan, Michael(2006) `The FASB`S Revenue Recognition Project: Pervasive Issues in Long-Term Contract Accounting` **Construction Accounting&Taxation**. 16 (July/August 2006).
- Carl R. Bieldman, Income Smoothing(1973) “The Role of Management” **The Accounting Review**, 48(1973) Proquest Veritabanı, (Erişim Tarihi, 20.04.2004).
- **Dictionary of Accounting**(2004). [y.y] : Bloomsbury Publishing
- Doyrangöl,Nuran(2007). **İşletmelerde İç Kontrol ve İç Denetim**. İstanbul Deloitte Academy
- Francis, Kerry ve Lilienfeld, Albert(November 2002). “Why Understand Financial Accounting and Reporting Fraud?,” **Professional Liability Underwriting Society 15. Annual International Conference Orlando** Florida’da sunulan bildiri. Proquest Veritabanı, (Erişim Tarihi, 20.04.2004).
- Graziano, Cheryl de Mesa(2005). `Revenue Reognition: A Perennial Problem` **Financial Executive** (July/August 2005).
- Healy,Paul M. ve Wahlen James M.(1999). “A Review of the Ear-

nings Management Literature and Its Implications for Standart Setting, 1999” **American Accounting Association, Accounting Horizons**. 13 (December 1999). Proquest Veritabanı, (Erişim Tarihi, 20.04.2004).

• **Hisse Senedi Piyasasında Manipülasyon, Kullanılan Yöntem Örnekleri Manipülatif İşlem Kalıbı Örnekleri Korunma Yolları** (2003). Ankara : SPK. www.spk.gov.tr, (Erişim Tarihi, 12.02.2004)

• <http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk>, (Erişim Tarihi, 10.3.2009).

• Lynn, Guy(2005). **A Dictionary of Accounting and Auditing**. [y.y.] : Mason Publishing Company

• Martin,Jimmy W.(2002). “Auditor Skepticisim and Revenue Transactions” **The CPA Journal**, 72 (August 2002): 32, Proquest Veritabanı, (Erişim Tarihi, 25.04.2004).

• Mathews, M.R.(1991). **M.H.B. Perera, Accounting Theory and Development**. [y.y.] : Chapman&Hall

• Mulford, Charles W. ve Comiskey, Euqene(2002). **The Financial Numbers Game Detection Creative Accounting Practicies** [y.y.]: John Wiley&Sons Inc..

• Rezaee,Zabihollah(2002). **Financial Statement Fraud Prevention and Detection**. [y.y.] : John Wiley&Sons Inc.

• Saltoğlu, Müge(2003). “Yaratıcı Muhasebede Özel Amaçlı Şirketlerin Rolü ve Enron Örneği” **Muhasebe ve Denetime Bakış**, 10 (Eylül 2003).

• Schilit Howard M.(2002). **Financial Shenanigans**. 2.bs. [y.y.]: McGraw Hill Companies.

• Schilit,Howard M.(1993). **Financial Shenanigans How to Detect Accounting Gimmicks and Fraud in Financial Reports**. [y.y.] : McGraw Hill Companies

• Siegel,Joel G. ve Shim,Jae K. (2005). **Dictionary of Accounting Terms**. 4.bs. [y.y.] : Barron’s Educational

• Stowoly, Hervé ve Breton,Gaétan(2000). **A Framework For The Classification Of Accounts Manipulations**. (<http://ideas.repec.org/p/ebg/heccah/0708.html>, (Erişim Tarihi, 9.5.2003).

- **The ACFE's Report to the Nation on Occupational Fraud & Abuse, the Association of Certified Fraud Examiners (2006).** [y.y.] : ACFE.
- Ul Haq, Armaghan Creative Accounting and Off-Balance-Sheet Activities, Pricewaterhouse Coopers. <http://www.pwc.com>, (Erişim Tarihi, 13.01.2003).
- Wells, Joseph T.(2004). **Corporate Fraud Handbook Prevention and Detection.** [y.y.] : John Wiley&Sons
- Wiggle, D. Murali (2004). “Room in a Accounting to Stage Fiscal Gimmicks” **Businessline.** 1(2004) Proquest Veritabanı, (Erişim Tarihi, 10.04.2005)

HAKEMSİZ YAZILAR

OPINION PAPERS

